

Σtereότυπα των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για το ρόλο των δύο φύλων στο σχολείο

Απόστολος Σπάθης³

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη διερευνά στερεότυπα Ελλήνων εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για τους ξεχωριστούς ρόλους που αναλαμβάνουν στο σχολικό περιβάλλον μαθητές και εκπαιδευτικοί λόγω του φύλου τους. Τα έμφυλα στερεότυπα, εφόσον διαπερνούν τις εκπαιδευτικές πρακτικές επιφέρουν ανισότητα μεταχείρισης η οποία οδηγεί τα άτομα σε διαφορετικές (ενίοτε μειονεκτικές) κοινωνικές, εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές. Για την εκπλήρωση του σκοπού σχεδιάστηκε και ακολουθήθηκε το ποσοτικό παράδειγμα έρευνας. Εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας (N=43) από όλη την Ελλάδα συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο απόψεων-στερεότυπων στο οποίο οι απαντήσεις ήταν διαβαθμισμένες σε κλίμακα μέτρησης από το ένα έως το πέντε.

Σε αντίθεση με αποτελέσματα άλλων ερευνών για τους εκπαιδευτικούς της Δευτεροβάθμιας, η μελέτη φανέρωσε πως η πλειοψηφία δεν εμφορείται από στερεότυπα για τους ρόλους των δύο φύλων αλλά τους οριοθετούν με σαφήνεια. Αποδίδουν όμως χαρακτηριστικά προσωπικότητας των δύο φύλων, παρουσιάζονται ευαισθητοποιημένοι σε θέματα ίσης αντιμετώπισης και εκφράζουν αυξημένη προθυμία συμμετοχής σε θέματα κατάρτισης και ενημέρωσης για το θέμα που διερευνάται. Η ύπαρξη στερεότυπων, έστω και σε μικρό βαθμό, επηρεάζει και δικαιολογεί απόλυτα την αναπαραγωγή τους κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Η διερεύνηση των έμφυλων στερεότυπων των εκπαιδευτικών στοχεύει ώστε σε περίπτωση διαπίστωσής τους, να ληφθούν μέτρα και τρόποι για την εξάλειψή τους.

Λέξεις-κλειδιά: Εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας, στερεότυπα, έμφυλοι ρόλοι, ανισότητες

Summary

This study explores stereotypes of Greek primary school teachers for their individual roles undertaken at school pupils and teachers because of their gender. The gender stereotypes, where permeate educational practices lead to inequality of treatment which leads to different people (sometimes less) social, educational and career choices. For the purpose designed and followed the example of quantitative research. Primary Teachers (N = 43) from Greece completed a standard questionnaire-views in which the responses were classified in a range from one to five.

In contrast with results of other surveys of secondary teachers, the study revealed that the majority is not taken of stereotypes on gender roles but clearly demarcate. They, however, personality characteristics of both sexes, are aware of equal treatment and expressed increased willingness to participate in training and information on the matter investigated. The existence of stereotypes, even a small degree, affects reproduction justifies entirely within the educational process. The investigation of the civil standard of educational aims that if found, to take measures and ways to eliminate them.

Keywords: Primary Teachers, stereotypes, gender roles, inequalities

1. Στόχος και υποθέσεις της εργασίας

1.1 Στόχος της έρευνας

Η παρούσα ερευνητική εργασία έχει ως σκοπό τη διερεύνηση των στερεότυπων των Ελλήνων εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης τα οποία σχετίζονται με τους ρόλους

¹ Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Αναπληρωτής Προϊστάμενος στο ΚΕ.Δ.Δ.Υ. ν. Τρικάλων

των δύο φύλων στη σχολική μονάδα. Η διαπίστωση των στερεότυπων αυτών θα εξηγήσει την εις βάρος των δύο φύλων διαφοροποίηση της συμπεριφοράς των εκπαιδευτικών αφού αποτελούν το πλαίσιο αναφοράς από το οποίο πηγάζει οποιαδήποτε μορφή μεταχείρισης υπέρ του ενός ή του άλλου φύλου. Η διερεύνηση αυτή μπορεί να απαντήσει στο ερώτημα αν οι εκπαιδευτικοί αποτελούν το κλειδί για την προώθηση αλλαγών με στόχο την επίτευξη ισότητας των φύλων.

Η σπουδαιότητα του στόχου επίσης έγκειται στο γεγονός ότι η ύπαρξη στερεότυπων φύλου επηρεάζει σημαντικά τις εκπαιδευτικές πρακτικές και δημιουργεί άνισες ευκαιρίες ως προς την αντιμετώπιση των δύο φύλων. Επιπλέον συντηρείται και αναπαράγεται η ανισότητα αυτή μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος, τη στιγμή που όλοι προσπαθούν και μιλούν σήμερα για μια «δίκαιη» παροχή παιδείας. Στην περίπτωση αυτή το μήνυμα που παίρνουν τα παιδιά είναι ότι οι άνδρες προορίζονται για θέσεις ισχύος και γοήτρου που δεν τα «καταφέρνουν» οι γυναίκες, ενώ οι γυναίκες προορίζονται για κατώτερες θέσεις της διοικητικής ιεραρχίας.

Τα πρότυπα των ρόλων των φύλων έχουν μεταδοθεί ήδη στο παιδί από την προσχολική ηλικία από την οικογένεια και το ευρύτερο περιβάλλον του. Το σχολείο επαναλαμβάνοντάς τα, τα επιβεβαιώνει, τα ενισχύει και τα σταθεροποιεί, κάνοντας το παιδί να τα θεωρεί πια κοινωνικό δεδομένο (Λαμπροπούλου και Γεωργουλέα, 1989, σελ. 60).

Επιμέρους στόχοι:

Στον παραπάνω σκοπό περιλαμβάνονται και οι ακόλουθοι στόχοι:

- ✓ Να ανιχνευτούν και καταγραφούν τα στερεότυπα των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που σχετίζονται με το ρόλο των δύο φύλων στο σχολείο. Ο στόχος αυτός θα αναδείξει την ύπαρξη και την έκταση των στερεότυπων.
- ✓ Να διαπιστωθεί κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί αποδίδουν κυρίαρχα στερεοτυπικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας στα δύο φύλα.
- ✓ Να διαπιστωθεί η ύπαρξη στερεότυπων που διαχωρίζουν τα μαθήματα αλλά και τα επαγγέλματα σε «ανδρικά» και «γυναικεία».
- ✓ Να διαπιστωθεί αν οι εκπαιδευτικοί πιστεύουν σε διακριτούς έμφυλους ρόλους στο σχολείο.
- ✓ Να διερευνηθεί η ύπαρξη στερεότυπων που σχετίζονται με τις σχολικές επιδόσεις των μαθητών κατά φύλο.
- ✓ Να διερευνηθεί αν οι εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι ευαισθητοποιημένοι σε θέματα ισότητας των δύο φύλων.
- ✓ Να ανιχνευτούν επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών σε ζητήματα ίσων δικαιωμάτων και αντιμετώπισης των δύο φύλων.
- ✓ Να διερευνηθεί αν τα παραπάνω στερεότυπα των εκπαιδευτικών διαφοροποιούνται σε σχέση με τις ανεξάρτητες μεταβλητές (φύλο, ηλικία, χρόνια υπηρεσίας, ειδικότητα, επίπεδο μόρφωσης).

Στην παρούσα ερευνητική εργασία επικεντρώνεται το ενδιαφέρον για το αν υπάρχουν στερεότυπα των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και σε ποιο βαθμό για τους ρόλους των δύο φύλων στο σχολείο.

Από τα παραπάνω διαφαίνεται καθαρά η σημασία του σκοπού της έρευνας για τη διερεύνηση του ρόλου των δύο φύλων στο σχολείο.

1.2 Υποθέσεις της έρευνας

Η παρούσα ερευνητική εργασία θα προσπαθήσει για τη διάψευση ή την επαλήθευση των υποθέσεων της έρευνας για τις οποίες θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

Τα μέχρι σήμερα αποτελέσματα των σχετικών ερευνών δεν μπορούν να ομαδοποιηθούν και πολύ περισσότερο να γενικευθούν. Αποτελούν πορίσματα συγκεκριμένων ερευνητικών περιοχών για συγκεκριμένη χρονική περίοδο και με διαφορετικό κάθε φορά εργαλείο συλλογής δεδομένων με διαφορετικό περιεχόμενο. Επίσης η ύπαρξη στερεοτύπων

για τους ρόλους των δύο φύλων στο σχολείο συνδέεται κυρίως με τους εκπαιδευτικούς Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Όσο πιο έντονα είναι τα στερεότυπα φύλου, τόσο πιο έντονες είναι και οι προσδοκίες τους. Οι εκπαιδευτικοί φαίνεται να πιστεύουν στους διακριτούς ρόλους ως προς το φύλο που υιοθετεί η οικογένεια αλλά και η ευρύτερη κοινωνία (Σαββίδου, 1996· Κανταρτζή, 1996· Moshe & Gina, 2001· Πούτης, 2008).

Η κυρίως υπόθεση της μελέτης είναι πως και οι εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης εμφορούνται από στερεότυπα για το ρόλο των δύο φύλων στο σχολείο και μέσω των πρακτικών τους κατά την εκπαιδευτική διαδικασία ενισχύουν ή αδυνατίζουν τα ήδη διαμορφωμένα στερεότυπα για το ρόλο φύλων.

Επίσης υποθέτουμε πως στο σημερινό εκπαιδευτικό προσωπικό της πρωτοβάθμιας, παρόλη την έως σήμερα κοινωνική, πολιτισμική πρόοδο και εξέλιξη: Υπάρχουν εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που εμφορούνται από στερεότυπα για το ρόλο των δύο φύλων στο σχολείο. Αποδίδουν στερεοτυπικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας στα δύο φύλα και διαχωρίζουν τα μαθήματα και τα επαγγέλματα σε «ανδρικά» και «γυναικεία». Πιστεύουν πως οι γυναίκες εκπαιδευτικοί τα καταφέρνουν καλύτερα από τους άνδρες εκπαιδευτικούς σε ορισμένα μαθήματα και πως το φύλο των μαθητών τους αποτελεί κριτήριο επιτυχίας σε διάφορα μαθήματα. Οι απόψεις τους για το ρόλο των δύο φύλων διαφοροποιούνται ανάλογα με τα προσωπικά χαρακτηριστικά τους (φύλο, επίπεδο μόρφωσης, ηλικία, χρόνια υπηρεσίας κ.λπ.). Έχουν ανάγκη από πρόσθετη επιμόρφωση για μεγιστοποίηση της προσέγγισης σε θέματα ισότητας των δύο φύλων.

Πιστεύουμε πως η όλη διερεύνηση των έμφυλων στερεοτύπων των εκπαιδευτικών, θα δώσει απαντήσεις στις παραπάνω υποθέσεις.

1.3 Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις, λειτουργικοί ορισμοί

Κρίνεται χρήσιμη η αποσαφήνιση ορισμένων από τους όρους που χρησιμοποιούνται στην παρούσα έρευνα. Η εργασία διερευνά απόψεις των εκπαιδευτικών για το ρόλο των δύο φύλων οι οποίες εμφανίζονται πάντα με την ίδια μορφή και επαναλαμβάνονται με τον ίδιο τρόπο. Τις αποκρυσταλλωμένες αυτές απόψεις τις θεωρούμε στερεότυπα.

Εκπαιδευτικές πρακτικές θεωρούνται ό,τι χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί (μέθοδοι, τεχνικές, συμπεριφορές κ.λπ) κατά την εκπαιδευτική διαδικασία.

Ως αναπαραγωγή στερεοτύπων νοούνται οι αποκρυσταλλωμένες απόψεις οι οποίες μεταβιβάζονται και εμφανίζονται σε άλλο άτομο.

1.4 Παραδοχές και περιορισμοί της έρευνας

Το ερωτηματολόγιο, στο οποίο βασίστηκε η έρευνα, καταγράφει απόψεις – στερεότυπα των εκπαιδευτικών για το ρόλο των δύο φύλων από αντιπροσωπευτικό μεν αλλά μικρό πανελλαδικό δείγμα. Η προσοχή του ερευνητή για τη διαμόρφωση του ερωτηματολογίου στράφηκε κυρίως στην απλότητα των δηλώσεων και έγινε προσπάθεια διερεύνησης της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας του σε ικανοποιητικό βαθμό. Τα αποτελέσματα, λόγω του μικρού δείγματος, δεν μπορούν να γενικευτούν. Όμως αποτελούν σοβαρή ένδειξη για τα εμφορούμενα στερεότυπα των εκπαιδευτικών.

1.5 Μεταβλητές της έρευνας

Τις ανεξάρτητες μεταβλητές αποτελούν τα προσωπικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών. Κρίθηκε πως τα χαρακτηριστικά αυτά μπορούν να επηρεάσουν τα στερεότυπα των εκπαιδευτικών για το ρόλο των δύο φύλων. Τις ανεξάρτητες μεταβλητές αποτελούν οι απόψεις - στερεότυπα.

Οι ανεξάρτητες καθώς και οι άξονες των εξαρτημένων μεταβλητών της έρευνας παρουσιάζονται στον Πίνακα 1 που ακολουθεί:

Πίνακας 1
Ανεξάρτητες και εξαρτημένες μεταβλητές της έρευνας

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	ΑΠΟΨΕΙΣ - ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ
<ul style="list-style-type: none"> • Φύλο • Ηλικία • Σχέση εργασίας • Ειδικότητα • Χρόνια υπηρεσίας • Επίπεδο μεταπτυχιακών σπουδών • Παρακολούθηση σεμιναρίων 	<ul style="list-style-type: none"> • Ανισότητες και διακρίσεις μαθητών ανάλογα με το φύλο τους • Ανισότητες και διακρίσεις εκπαιδευτικών ανάλογα με το φύλο τους • Έμφυλοι ρόλοι και χαρακτηριστικά στο σχολείο • Αναπαραγωγή των στερεότυπων φύλου μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα • Ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών για το ρόλο των δύο φύλων • Προσέγγιση επιμορφωτικών αναγκών των εκπαιδευτικών

2. Βιβλιογραφική ανασκόπηση και θεωρητικός προβληματισμός

Το ζήτημα της παροχής ίσων ευκαιριών στα αγόρια και κορίτσια κατά την υποχρεωτική είσοδό τους στο εκπαιδευτικό σύστημα απασχόλησε και απασχολεί πολλούς ερευνητές.

Από τις χρονολογίες πραγματοποίησης και δημοσίευσης των σχετικών με τη θεματική ερευνών, φαίνεται πως απασχολεί έντονα την εκπαιδευτική κοινότητα η σχέση της εκπαίδευσης με την αναπαραγωγή των ανισοτήτων των φύλων τα τελευταία χρόνια. Από την αναζήτηση των σχετικών με τη θεματική ερευνών διαπιστώθηκε η ύπαρξη έξι εμπειρικών μελετών εκ των οποίων οι πέντε διεξήχθησαν στην Ελλάδα (Κανταρτζή, 1996· Νατσιοπούλου & Γιαννούλα, 1996· Σαββίδου, 1996· Φρόση, Κουϊμτζή & Παπαδήμου 2001· Πούτη, 2008) και μία (Moshe & Gina, 2001) στο Ισραήλ.

Από τα μέχρι τώρα δεδομένα των ερευνών, προκύπτει πως, παρόλο που θεωρητικά και θεσμικά το σχολείο παρέχει ίσες ευκαιρίες τόσο στο μαθητικό δυναμικό όσο και στο διδακτικό προσωπικό, ωστόσο οι ανισότητες μεταξύ των φύλων αναπαράγονται μέσα από ένα πλέγμα μεταβλητών που συνθέτουν τη σχολική πραγματικότητα (Γιαγκουνίδης, 1997· Κογκίδου, 1997· Μαραγκουδάκη, 1997· Σιδηροπούλου-Δημακάκου, 1997) στο (Πούτης, 2008). Οι εκπαιδευτικοί στην πλειοψηφία τους δηλώνουν ότι δεν αντιλαμβάνονται τις διακρίσεις των φύλων στο σχολείο (Κανταρτζή, 1996· Δεληγιάννη κ.α., 2000 όπ. αναφ. στο Φρόση, Κουϊμτζή & Παπαδήμου, 2001 σελ. 52) παρά σε ορισμένες δραστηριότητες και όταν αυτές τους δοθούν εντελώς συγκεκριμένα (Κανταρτζή, 1996 στο Φρόση, κ.α., 2001 σελ. 52). Οι εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας υιοθετούν σημαντικό αριθμό αντιλήψεων στερεοτυπικού χαρακτήρα ως προς τα φύλα οι οποίες επηρεάζουν τις αξιολογικές τους κρίσεις (Πούτης, 2008). Επιπλέον οι άνδρες εκπαιδευτικοί και οι εκπαιδευτικοί μεγάλης ηλικίας έχουν ισχυρότερες στερεοτυπικές αντιλήψεις συγκριτικά με τις γυναίκες και τους νεότερους εκπαιδευτικούς. Οι εκπαιδευτικοί αποδίδουν στερεότυπα χαρακτηριστικά προσωπικότητας στα δυο φύλα (Σαββίδου, 1996· Κανταρτζή, 1996· Νατσιοπούλου και Γιαννούλα, 1996· Moshe & Gina, 2001· Πούτης, 2008).

Τα αποτελέσματα των ερευνών έδειξαν πως το σύγχρονο σχολείο συμβάλλει στη διαιώνιση της γενικότερης ανισότητας των δυο φύλων στην κοινωνία. Αναδεικνύεται έτσι σημαντικό ζήτημα το θέμα των διακρίσεων και της άνισης αντιμετώπισης των μαθητών, το οποίο ερμηνεύεται ως απόρροια της επίδρασης οικογενειακών και κοινωνικοπολιτισμικών παραγόντων. Οι εκπαιδευτικοί φαίνεται επίσης να πιστεύουν στους διακριτούς ρόλους ως

προς το φύλο που υιοθετεί η οικογένεια αλλά και η ευρύτερη κοινωνία (Σαββίδου, 1996· Κανταρτζή, 1996· Moshe & Gina, 2001· Πούτης, 2008). Σύμφωνα με τον Πούτη (2008) «τα κοινωνικά στερεότυπα περνούν στις ομάδες των παιδιών των δυο φύλων... ενισχύονται, σταθεροποιούνται και παγιώνονται» (σελ. 41).

Οι παραπάνω έρευνες, στα θέματα που διερευνούν, αποτυπώνουν και ερμηνεύουν την εκπαιδευτική πραγματικότητα σε ικανοποιητικό βαθμό. Μας βοηθούν να κατανοήσουμε την ύπαρξη του προβλήματος και να αναπτύξουμε εκείνες τις πρωτοβουλίες και προοπτικές οι οποίες θα συμβάλλουν προς την κατεύθυνση της ίσης μεταχείρισης απέναντι στα δυο φύλα. Απευθύνονται σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με ευρύ ηλικιακό φάσμα (Σαββίδου, 1996· Κανταρτζή, 1996), δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Πούτη, 2008) σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας (Moshe & Gina, 2001) αλλά και σε νεαρούς και μελλοντικούς εκπαιδευτικούς (Νατσιπούλου & Γιαννούλα, 1996).

Επειδή οι έρευνες που αναφερθήκαμε έχουν κυρίως τοπικό χαρακτήρα αναδεικνύεται η ανάγκη για διεξαγωγή παρόμοιων σε Πανελλήνια κλίμακα. Σήμερα, σε ένα σχολείο για όλους, οι ιδέες για ίσες ευκαιρίες στα δυο φύλα συνεχώς κερδίζουν έδαφος. Το σύγχρονο σχολείο καλείται να αναπτύξει την προσωπικότητα του κάθε μαθητή, να διαμορφώσει χαρακτήρες ίσων αξιών και να εξαλείψει την ύπαρξη τυχόν στερεότυπων φύλου.

Το σχολείο, ως πεδίο μάθησης, αναπτύσσει τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία ίσων ευκαιριών σε όλους τους μαθητές χωρίς διάκριση φύλου και προωθεί την ισότητα των δυο φύλων στα πλαίσια των ίσων ευκαιριών συμμετοχής και πρόσβασης. Θεωρητικά οι σχολικές μονάδες παρέχουν την ίδια εκπαίδευση προς όλους τους μαθητές ανεξαρτήτου φύλου. Όμως τα αγόρια και τα κορίτσια στο σχολείο αναλαμβάνουν διαφορετικούς ρόλους έτσι όπως ακριβώς συμβαίνει και στην ευρύτερη κοινωνία.

Εν κατακλείδι μπορούμε να πούμε πως οι ερευνητές συγκλίνουν σε αυτό που υποστηρίζει και η Κανταρτζή (1996) ότι στην εφαρμογή των επιμέρους πρακτικών που συνθέτουν το πλέγμα της ανισότητας, οι εκπαιδευτικοί διακατέχονται από στερεότυπες ιδέες για τα φύλα και τους κοινωνικούς τους ρόλους και συμβάλλουν στην αναπαραγωγή αυτών των στερεότυπων.

3. Μεθοδολογικό πλαίσιο

Για τον τρόπο προσέγγισης του αντικειμένου, η ίδια η φύση του σκοπού της έρευνας, η προσπάθεια για τη διάψευση ή την επαλήθευση των υποθέσεων που διατυπώθηκαν και το δείγμα, μας υπαγορεύουν να ακολουθήσουμε την εμπειρική μέθοδο με τη χρήση ερωτηματολογίου. Η μέθοδος αυτή, στο χώρο της Παιδαγωγικής, εντάσσεται στο ποσοτικό παράδειγμα. Στη συνέχεια αναλύουμε διεξοδικά το μεθοδολογικό πλαίσιο του ερευνητικού σχεδίου.

3.1 Μέθοδος συλλογής δεδομένων

Το ερωτηματολόγιο, ως χρήσιμο εργαλείο της ποσοτικής έρευνας αξιοποιείται ευρύτατα στις κοινωνικές επιστήμες καθώς επιτρέπει τη συλλογή πλήθους δεδομένων σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα. Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιείται το ερωτηματολόγιο ως το μοναδικό μέσο για τη συλλογή δεδομένων. Για να βελτιωθεί η λειτουργικότητά του και να διορθωθεί προκειμένου να συλλέξει τα στοιχεία για τα οποία σκοπεύει να πετύχει το στόχο του καθώς και για τον έλεγχο της αξιοπιστίας του, δόθηκε προς συμπλήρωση πιλοτικά και στην αρχική του μορφή σε 20 εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τα σχόλια, οι παρατηρήσεις και οι επισημάνσεις τους λήφθηκαν σοβαρά υπόψη και οδήγησαν το ερωτηματολόγιο στην τελική του μορφή.

3.2 Ερευνητική διαδικασία

Μετά την αποδελτίωση και την ανασκόπηση της σχετικής με το θέμα βιβλιογραφίας, της διατύπωσης του σκοπού και των υποθέσεων της έρευνας, του καθορισμού του μεθοδολογικού πλαισίου που θα ακολουθηθεί, συντάχτηκε επιμελώς το εργαλείο συλλογής πληροφοριών δηλ. το ερωτηματολόγιο. Αφού βελτιώθηκε μετά την πιλοτική εφαρμογή

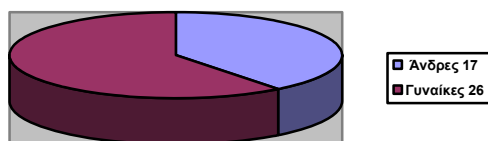
στάλθηκε ταχυδρομικώς στο δείγμα, σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Συνολικά εστάλησαν 100 ερωτηματολόγια.

3.3 Συμμετέχοντες στην έρευνα (δείγμα, διαδικασία επιλογής)

Η παρούσα ερευνητική εργασία διεξήχθη την Άνοιξη του 2009. Πρόκειται για διερεύνηση απόψεων των εκπαιδευτικών διαφόρων ειδικοτήτων, ανδρών και γυναικών, που υπηρετούν σε ελληνικά σχολεία της Προσχολικής και Δημοτικής εκπαίδευσης. Τα σχολεία επιλέγονται από συγκεκριμένο κατάλογο του ΥΠ.Ε.Π.Θ. τυχαία και αντιπροσωπευτικά. Η αντιπροσώπευση αφορά όχι μόνο γεωγραφικές περιοχές της Ελλάδας (όλους τους νομούς) αλλά και τους τύπους των σχολείων (μονοθέσια, πολυθέσια, τυπικά, ειδικής αγωγής, δημόσια, ιδιωτικά). Αποφεύγουμε με τον τρόπο αυτό οι πληροφορίες που λαμβάνουμε να προέρχονται από συγκεκριμένη περιοχή όπου μπορεί να κυριαρχούν έντονες στερεοτυπικές αντιλήψεις για το θέμα. Στο δείγμα που προέρχεται από τα σχολεία της περιοχής Θεσσαλίας υπήρχε προσωπική επαφή με το διευθυντή και με το υπόλοιπο προσωπικό του σχολείου. Στους υπόλοιπους νομούς της Ελλάδας (ανάλογα με τον πληθυσμό) τα ερωτηματολόγια εστάλησαν ταχυδρομικώς.

Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος (Διάγραμμα 1, Πίνακας 2) έχουν ως εξής: Ανταποκρίθηκαν 43 εκπαιδευτικοί (ποσοστό 43%) εκ των οποίων οι 17 (ποσοστό 39,5%) ήταν άνδρες και 26 (ποσοστό 60,5%) ήταν γυναίκες.

Διάγραμμα 1
Κατανομή του δείγματος ως προς το φύλο

Το 62,8% είναι σε ηλικία από 36 έως 45 και το 27,9% σε ηλικία από 46 έως 55. Το 97,7% εργάζεται με σχέση εργασίας μόνιμου ενώ το 83,7% είναι δάσκαλοι και το 11,6% νηπιαγωγοί. Εκ των 43 ερωτηθέντων ένας μεγάλος αριθμός (37) έχουν από 6 έως 25 χρόνια υπηρεσίας ενώ ένα μεγάλο ποσοστό (97,7%) δεν έχει μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών.

3.4 Εργαλείο συλλογής δεδομένων

Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο το οποίο συγκροτήθηκε για το σκοπό αυτό. Η χρήση της συνέντευξης αποκλείστηκε καθώς δε μπορεί να συλλέξει πληροφορίες σε σχετικά μικρό χρονικό διάστημα από τόσο μεγάλο δείγμα, το οποίο μάλιστα κατανέμεται σε διάφορες περιοχές του ελλαδικού χώρου. Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε και συντάχτηκε από τον ερευνητή προκειμένου να ανταποκριθεί στο σκοπό της έρευνας.

Το ερωτηματολόγιο, έτσι ακριβώς όπως δόθηκε προς συμπλήρωση στα υποκείμενα, επισυνάπτεται στο Παράρτημα.

Η επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας ανέδειξε τους ακόλουθους άξονες οι οποίοι σχετίζονται άμεσα με το θέμα που ερευνάται:

- ✓ Ανισότητες και διακρίσεις μαθητών ανάλογα με φύλο τους
- ✓ Ανισότητες και διακρίσεις εκπαιδευτικών ανάλογα με το φύλο τους
- ✓ Έμφυλοι ρόλοι και χαρακτηριστικά στο σχολείο
- ✓ Αναπαραγωγή των στερεότυπων φύλου μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα
- ✓ Ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών για το ρόλο των δύο φύλων
- ✓ Προσέγγιση επιμορφωτικών αναγκών των εκπαιδευτικών

Η διαμόρφωση του ερωτηματολογίου στηρίχτηκε στους παραπάνω άξονες διερεύνησης. Για κάθε έναν από αυτούς διατυπώθηκαν ερωτήσεις με όσο το δυνατό μεγαλύτερη σαφήνεια και πληρότητα.

Ως προς τη δομή του διακρίνεται σε τρία μέρη:

Το Α΄ μέρος περιέχει έξι (6) ερωτήσεις και αναφέρεται σε γενικά πληροφοριακά στοιχεία των υποκειμένων που σχετίζονται με το φύλο, την ηλικία, τα χρόνια υπηρεσίας, την ειδικότητα και το επίπεδο μόρφωσης. Είναι οι λεγόμενες ανεξάρτητες μεταβλητές οι οποίες θα συσχετιστούν με τις απαντήσεις στις ερωτήσεις (εξαρτημένες μεταβλητές).

Β΄ μέρος. Τι πιστεύουν οι εκπαιδευτικοί και σε ποιο βαθμό σχετικά με την ύπαρξη διακριτών έμφυλων ρόλων στο σχολείο.

Αποτελείται από 23 ερωτήσεις στο τέλος των οποίων δίνεται η ευκαιρία ώστε οι εκπαιδευτικοί να σημειώσουν ελεύθερα τα σχόλια, τις παρατηρήσεις και τις επισημάνσεις τους. Οι ερωτήσεις αναφέρονται τόσο στους ξεχωριστούς ρόλους των φύλων των μαθητών (ερωτήσεις 1-13), όσο και των εκπαιδευτικών (ερωτήσεις 15 -23) ως ενήλικες στο σχολείο. Πχ σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως τα αγόρια δημιουργούν περισσότερα προβλήματα από τα κορίτσια κατά την άσκηση του εκπαιδευτικού σας έργου; Σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως για να καταστεί ένα σχολείο αποτελεσματικό πρέπει να έχει άνδρα διευθυντή. Η ερώτηση με τον αριθμό 14 αναφέρεται τόσο στους μαθητές όσο και στους εκπαιδευτικούς. Τα υποκείμενα καλούνται να απαντήσουν με τη βοήθεια μιας 5-βάθμιας κλίμακας (Likert) η οποία κυμαίνεται από το καθόλου (1 βαθμός) έως το πάρα πολύ (5 βαθμοί). Υψηλή βαθμολογία σημαίνει ισχυρότερες αντιλήψεις (στερεότυπα) για τους ρόλους των δύο φύλων στο σχολείο. Οι απαντήσεις των ερωτήσεων 20 έως 23 έχουν διαφορετική διαβάθμιση ανάλογα με την ερώτηση.

Γ΄ μέρος. Ευαισθητοποίηση και επιμορφωτικά ζητήματα των εκπαιδευτικών.

Αποτελείται από 8 ερωτήσεις στις οποίες οι εκπαιδευτικοί δηλώνουν το βαθμό ευαισθησίας τους (ερωτήσεις 24-28) στην 5-βαθμη κλίμακα. Στις ερωτήσεις 29 έως 31 δηλώνουν το βαθμό των προσπαθειών που καταβάλλονται, από τους εκπαιδευτικούς για την εξάλειψη των διακρίσεων και τις επιμορφωτικές τους ανάγκες σε ζητήματα ισότητας των δύο φύλων. Στο τέλος του Γ΄ μέρους, όπως και στο Β΄ μέρος, δίνεται η ευκαιρία να σημειώσουν τα υποκείμενα τις δικές τους παρατηρήσεις.

Το κάθε ερωτηματολόγιο συνοδεύεται από επιστολή η οποία περιέχει οδηγίες συμπλήρωσης. Παράλληλα παροτρύνει τα υποκείμενα προς συμπλήρωση αφού πρώτα τους ενημερώνει για το σκοπό της έρευνας και την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων που θα προκύψουν.

3.5 Αξιοπιστία και εγκυρότητα ερευνητικής διαδικασίας

Για τη διεξαγωγή της εμπειρικής έρευνας καταβλήθηκε μεγάλη προσπάθεια έτσι ώστε να διακρίνεται από αξιοπιστία και εγκυρότητα. Μια διαδικασία θεωρείται αξιόπιστη όταν αναπαράγει τα ίδια αποτελέσματα κάτω από τις ίδιες συνθήκες, ενώ έγκυρη όταν μετρά ή περιγράφει αυτό που υποτίθεται ότι μετρά ή καταγράφει (Bell, 1997). Στην παρούσα έρευνα το πλαίσιο της εγκυρότητας και αξιοπιστίας συνδέεται άμεσα με τον σαφή προσδιορισμό του εργαλείου συλλογής και μέτρησης των δεδομένων καθώς και με τον καθορισμό των συγκεκριμένων στατιστικών μεθόδων βάση των οποίων θα ολοκληρωθούν οι στατιστικές αναλύσεις, παρουσιάσεις και περιγραφές.

3.6 Αξιοπιστία και εγκυρότητα των μετρήσεων

Σε μια ποσοτική έρευνα, όπως είναι η παρούσα, κυρίαρχο ρόλο όσον αφορά την εγκυρότητα και την αξιοπιστία ενέχει το εργαλείο της έρευνας δηλ. το ερωτηματολόγιο το οποίο πρέπει να εξεταστεί κριτικά ώστε να διαπιστωθεί ο βαθμός της αξιοπιστίας και της εγκυρότητάς του.

Στο ερωτηματολόγιο της συγκεκριμένης έρευνας ελέγχθηκε το κατά πόσο οι ερωτήσεις ήταν κατάλληλες ως προς την προσέγγιση του σκοπού, αν ήταν κατανοητές και αν μπορούσαν με σχετική ευχέρεια να απαντηθούν από τους εκπαιδευτικούς (φαινομενική

εγκυρότητα). Οι περισσότερες απαντήσεις στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου ήταν κλειστού τύπου. Ο σχετικός έλεγχος πραγματοποιήθηκε με τη διαδικασία της πιλοτικής εφαρμογής (try out).

Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων έγινε από τον ερευνητή με τη βοήθεια του λογισμικού πακέτου SPSS.

3.7 Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων

Προς εκπλήρωση των σκοπών της έρευνας η στατιστική ανάλυση στράφηκε στις ομάδες των στερεότυπων-απόψεων των εκπαιδευτικών οι οποίες αποτελούν και τις εξαρτημένες μεταβλητές της έρευνας. Διερευνήθηκε η σχέση τους με τα προσωπικά στοιχεία (κυρίως με το φύλο) τα οποία αποτελούν τις ανεξάρτητες μεταβλητές. Χρησιμοποιήθηκε η περιγραφική στατιστική (μέσος όρος, τυπική απόκλιση, ποσοστά, επικρατούσα τιμή).

4. Αποτελέσματα

Οι Πίνακες και τα Διαγράμματα των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από τη στατιστική ανάλυση παρατίθενται στο Παράρτημα και είναι αυτά που απαιτούνται για την εξαγωγή ερευνητικών συμπερασμάτων. Καταγράφηκαν οι μέσοι όροι, οι τυπικές αποκλίσεις και οι επικρατούσες τιμές των απαντήσεων του ερωτηματολογίου. Στη συνέχεια κρίθηκε απαραίτητο να συσχετιστούν με τις ανεξάρτητες μεταβλητές και κυρίως με το φύλο που μας ενδιαφέρει περισσότερο. Οι απαντήσεις των εξαρτημένων μεταβλητών ομαδοποιήθηκαν σε κατηγορίες ανάλογα με το περιεχόμενο σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του Πίνακα 1.

α) Απόψεις-στερεότυπα των εκπαιδευτικών για τους σεξιστικούς ρόλους των μαθητών στο σχολείο.

Οι Πίνακες 3, 3A και 3B, παρουσιάζουν τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών στην κλίμακα που αφορούν τις απόψεις για το ρόλο (σε σχέση με το φύλο) των μαθητών στο σχολείο. Παρατηρώντας τα στοιχεία που περιέχονται στους Πίνακες, θα λέγαμε ότι σε γενικές γραμμές οι εκπαιδευτικοί εντοπίζουν τον έμφυλο ρόλο των μαθητών στα πεδία που αφορούν τη συμπεριφορά, την επίδοση σε ορισμένα μαθήματα, στην ανάληψη διαφορετικών δραστηριοτήτων ή εργασιών και στα «χαρίσματα» που διαθέτουν. Παρατηρούμε επίσης πως οι απαντήσεις διαφοροποιούνται ελάχιστα σε σχέση με το φύλο τους (Πίνακας 8). Οι απόψεις αυτές αποτυπώνονται σε πολύ μικρό βαθμό (επικρατούσες τιμές 1, 2 ή 3, μέσοι όροι κάτω του 3) στην πεντάβαθμη κλίμακα απαντήσεων και κατά συνέπεια δεν μπορούμε να μιλάμε για απόψεις – στερεότυπα. Το ίδιο παρατηρούμε και στην ερώτηση 13 (Πίνακας 3B) όπου το 93% των εκπαιδευτικών (άνδρες και γυναίκες) απαντούν πως σε περιπτώσεις διένεξης πήραν το μέρος των μαθητών που είχαν δίκιο και όχι του αγοριού ή του κοριτσιού.

Διαφαίνεται επίσης ότι οι εκπαιδευτικοί κατά τη διάρκεια της καριέρας τους (Πίνακας 3A) ξεχώρισαν τους μαθητές ανάλογα με το φύλο τους ή διατύπωσαν αξιολογικές κρίσεις ή τους ανέθεσαν διαφορετικές δραστηριότητες ελάχιστες φορές.

β) Απόψεις- στερεότυπα των εκπαιδευτικών για τους έμφυλους ρόλους των εκπαιδευτικών στο σχολείο.

Παρατηρώντας τον Πίνακα 4 θα λέγαμε πως γενικά οι εκπαιδευτικοί δεν πιστεύουν σε έμφυλες διακρίσεις εκπαιδευτικών στο σχολείο. Οι έμφυλες διακρίσεις που εντοπίζονται είναι ελάχιστες. Οι μέσοι όροι των διαβαθμισμένων απαντήσεων καθώς και οι επικρατούσες τιμές πλησιάζουν ή ταυτίζονται με τον κατώτερο βαθμό στην πεντάβαθμη κλίμακα τύπου Likert. Οι απαντήσεις αυτές δεν διαφοροποιούνται σε σχέση με το φύλο τους (Πίνακας 8).

Μικρή διαφοροποίηση παρατηρείται στην ερώτηση 20 (Πίνακας 4A) σύμφωνα με την οποία τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες εκπαιδευτικοί (5 άνδρες, 4 γυναίκες) πιστεύουν ότι η γυναίκα εκπαιδευτικός είναι περισσότερο αποτελεσματική από τον άνδρα, σε μαθήματα που σχετίζονται με τέχνες (εικαστικά, μουσική).

Στην ερώτηση 23 (Πίνακας 4B) ένα μικρό ποσοστό εκπαιδευτικών (16,3%) εκ των οποίων οι περισσότεροι είναι άνδρες (διάγραμμα 2 και 3) πιστεύει πως τις μικρές τάξεις στο σχολείο πρέπει να τις αναλαμβάνουν οι δασκάλες ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό (81,4%) πιστεύει πως δεν πρέπει να υπάρχει καμία διάκριση.

Ως προς την απόδοση έμφυλων χαρακτηριστικών κατά την άσκηση του εκπαιδευτικού τους έργου οι εκπαιδευτικοί (άνδρες και γυναίκες) αποδίδουν (Πίνακας 5A) στην γυναίκα εκπαιδευτικό τα χαρακτηριστικά της ευαισθησίας, της υπομονετικότητας, της αποφασιστικότητας, της τρυφερότητας και της φροντίδας.

Στην ίδια ερώτηση (Πίνακας 5B) οι εκπαιδευτικοί (άνδρες και γυναίκες) αποδίδουν στον άνδρα εκπαιδευτικό τα χαρακτηριστικά της αυστηρότητας, της πειθαρχίας, της επιβλητικότητας και της αποφασιστικότητας. Στις ερωτήσεις αυτές (21 και 22) μπορούμε να πούμε πως οι εκπαιδευτικοί αποδίδουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που ταιριάζουν περισσότερο στο ένα ή στο άλλο φύλο. Επίσης από τη σύγκριση των μέσων όρων των απαντήσεων στους Πίνακες 5A και 5B προκύπτει πως οι άνδρες εκπαιδευτικοί υποστηρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό από τις γυναίκες τα χαρακτηριστικά που αποδίδουν στους άνδρες (αυστηρότητα, πειθαρχία, επιβλητικότητα, αποφασιστικότητα). Το ίδιο συμβαίνει και με τις γυναίκες εκπαιδευτικούς: υποστηρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό από τους άνδρες τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στις γυναίκες (ευαισθησία, υπομονετικότητα, αποφασιστικότητα, τρυφερότητα, φροντίδα).

γ) Ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών σχετικά με την ισότητα των δύο φύλων στην εκπαίδευση

Ο Πίνακας 6 παρουσιάζει τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών στη δέση ερωτήσεων που αφορούν την ευαισθητοποίησή τους σε θέματα διακρίσεων και ισότητας των δύο φύλων στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Γενικά εμφανίζονται να μην αντιλαμβάνονται την ύπαρξη διακρίσεων. Πιστεύουν πως εφαρμόζονται οι αρχές της ισότητας των δύο φύλων και πως οι εκπαιδευτικοί προσπαθούν για την εξάλειψη των έμφυλων ρόλων ανισοτήτων. Οι απαντήσεις αυτές έρχονται σε αρμονία με τις προηγούμενες απαντήσεις σύμφωνα όπου δε διαπιστώθηκε η ύπαρξη στερεότυπων. Οι εκπαιδευτικοί απάντησαν επίσης πως η ύπαρξη στερεότυπων φύλου διαπερνά τις εκπαιδευτικές πρακτικές.

δ) Επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών σε θέματα δικαιωμάτων των δύο φύλων

Παρατηρώντας τον Πίνακα 7 οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως οι εκπαιδευτικοί παρόλο που δεν διακατέχονται από απόψεις-στερεότυπα για τους έμφυλους ρόλους επιθυμούν να συμμετέχουν σε σεμινάρια ή ημερίδες που προσεγγίζουν ζητήματα ίσης αντιμετώπισης, διαχείρισης και άσκησης δικαιωμάτων των δύο φύλων.

Συζήτηση-Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι έμφυλοι ρόλοι μαθητών και εκπαιδευτικών σήμερα στο σχολείο διαφέρουν ελάχιστα. Οι εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας είναι απαλλαγμένοι από απόψεις - στερεότυπα για τους διακριτούς ρόλους των δύο φύλων στο σχολείο. Όμως, σε ελάχιστες περιπτώσεις και σε μικρό βαθμό, όπως εξάλλου συμβαίνει και στην ευρύτερη κοινωνία όπου ζουν, αποδίδουν χαρακτηριστικά προσωπικότητας στα δύο φύλα. Εικάζουμε πως τα χαρακτηριστικά αυτά τα αποδίδουν λόγω του ότι τα δημιουργεί η φύση και όχι ότι διαμορφώθηκαν λόγω της επίδρασης του έμφυλου περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ζουν.

Οι εκπαιδευτικοί επίσης παρουσιάζονται ευαισθητοποιημένοι σε θέματα ίσης προσέγγισης και αντιμετώπισης των δύο φύλων και δηλώνουν έτοιμοι να συμμετέχουν σε σεμινάρια για το ίδιο θέμα.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έρχονται σε αντίθεση με άλλες που έχουν γίνει κυρίως στο χώρο της Δευτεροβάθμιας σύμφωνα με τις οποίες οι εκπαιδευτικοί εμφορούνται από έντονες στερεοτυπικές αντιλήψεις για το ρόλο των δύο φύλων στο σχολείο. Διαψεύδονται επίσης οι υποθέσεις της μελέτης σύμφωνα με τις οποίες και οι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας φέρουν έμφυλα στερεότυπα ως αποτέλεσμα επίδρασης της οικογένειας, της κοινωνίας και του ίδιου ακόμη του μηχανισμού του εκπαιδευτικού συστήματος που αναπαράγει στερεότυπα.

Η εικόνα με τα αποτελέσματα που προέκυψαν εμφανίζει τους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας ευαισθητοποιημένους σε θέματα ισότητας αλλά και πρόθυμους να συμμετέχουν σε κάθε ενημέρωση. Η εικόνα αυτή εμφανίζεται τόσο σε επίπεδο διοίκησης όσο και σε επίπεδο εκπαίδευσης αλλά και λειτουργίας του σχολείου. Είναι μια επιθυμητή από όλους μας κατάσταση στο χώρο του εκπαιδευτικού συστήματος και αντανάκλα ακριβώς

αυτές τις τάσεις της σύγχρονης κοινωνίας για προσπάθειες εκμηδένισης των διακρίσεων των ατόμων και της δημιουργίας ανισοτήτων λόγου του φύλου τους. Οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών στηρίχτηκαν στην εμπειρία τους, στις αποκρυσταλλωμένες απόψεις τους για το ρόλο των δύο φύλων στο σχολείο, στην επίδραση της κοινωνίας που ζουν, στις προσπάθειες εφαρμογής ίσων δικαιωμάτων στο σχολείο και τελικά στο επίπεδο παιδείας που διαθέτουν. Κατά συνέπεια συνθέτουν ένα πλαίσιο λειτουργίας της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης το οποίο δε διαθέτει και δεν αναπαράγει έμφυλα στερεότυπα. Όπως προκύπτει λοιπόν από τα συμπεράσματα της παρούσας μελέτης, στη σχολική Πρωτοβάθμια πραγματικότητα οι εκπαιδευτικοί ισχυρίζονται πως δεν κυριαρχούνται από έμφυλα στερεότυπα και προφανώς για το ζήτημα αυτό δεν υπάρχει καμία επιφύλαξη.

Βιβλιογραφία

- Αρκουμάνη, Σ., Δεληγιάννη, Β., Σακκά, Δ., Ψάλτη, Α., Φρόση, Λ., Στογιαννίδου, Α., & Συγκολλίτου, Ε. (2000). *Ταυτότητες φύλου και επιλογές ζωής: Τελική έκθεση*. Α.Π.Θ. και Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας, Υπουργείο Παιδείας.
- Bell, J. (1997). *Μεθοδολογικός σχεδιασμός παιδαγωγικής και κοινωνικής έρευνας*. Μτφρ Αναστασία - Βαλεντίνη Ρήγα . Αθήνα: Gutenberg.
- Βεργίδης, Δ. (1999). Σύγχρονες οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις στην Ελλάδα και Ανοικτή Εκπαίδευση. Στο: *Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Θεσμοί και Λειτουργίες* (σσ. 95-124), τόμος Α'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Βεργίδης, Δ. (2003). Σχεδιασμός προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων για ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Στο: Δ. Βεργίδης (Επιμ.), *Εκπαίδευση ενηλίκων. Συμβολή στην εξειδίκευση στελεχών και εκπαιδευτικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γαργαλιάνος, Ι. (2007). Η ισότητα των φύλων στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. *Επιστημονικό βήμα*, 8, 37-45.
- Cohen, L., & Manion, L. (1994). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Μτφρ Χρυσούλα Μητσοπούλου, Μάνια Φίλοπούλου. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Δεληγιάννη, Β. και Ζιώγου, Σ. (1998). Ενημέρωση, στάσεις και αξίες των μελλοντικών εκπαιδευτικών για τη θέση των ανδρών και των γυναικών στην ελληνική κοινωνία: διχοτομήσεις και διαφορές. Στο Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή (Επιμ.), *Γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Δεληγιάννη, Β., & Ζιώγου, Σ. (Επιμ.) (1994). *Εκπαίδευση και φύλο-Ιστορική διάσταση και σύγχρονος προβληματισμός*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Δραγώνα, Θ. (2004). *Στερεότυπα και προκαταλήψεις*. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.kleidiakaiantikleidia.net/book32/book32.pdf> (15-12-2008).
- Faulkner, D., Swann, J., Baker, S., Bird, M., & Carty, J., μτφρ. Ραυτοπούλου Α. (1999). *Εξέλιξη του Παιδιού στο Κοινωνικό Περιβάλλον, Εγχειρίδιο Μεθοδολογίας*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
- Moshe, T. & Gina E. (2001). Teachers' Perceptions of their students' Gender roles. *The Journal of Educational Research*, 94(4), 215-224.
- Κανταρτζή, Ε. (1996). Αγόρια και κορίτσια στο σχολείο: Οι στάσεις και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για το ρόλο των δύο φύλων. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 88, 39-48.
- Κογκίδου, Δ. (1994). Η προώθηση της ισότητας των φύλων στην εκπαίδευση: Πραγματικότητα και προοπτικές στην κατάρτιση των εκπαιδευτικών. *Η λέσχη των Εκπαιδευτικών*, 6, 12-13.
- Κυριαζή, Ν. (2002). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Λαμπροπούλου, Β., & Γεωργουλέα, Μ. (1989). Οι ρόλοι των φύλων μέσα από την εκπαίδευση. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 46, 58-69.
- Νατσιοπούλου, Τ., & Γιαννούλα, Σ. (1996). Διερεύνηση στερεοτύπων σχετικά με το φύλο. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 89, 67-72.
- Πούτης, Ι. (2008). *Διερεύνηση των αντιλήψεων των Εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης απέναντι στα φύλα και του τρόπου με τον οποίο οι αντιλήψεις αυτές επηρεάζουν τις αξιολογικές τους κρίσεις*. Διπλωματική εργασία. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Σαββίδου, Τ. (1996). Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών αναφορικά με τη διαφοροποίηση των δυο φύλων. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 86, 35-46.
- Σιάνου-Κυργίου, Ε. (1992). Το περιεχόμενο της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών και ο κοινωνικά προκαθορισμένος ρόλος τους. *Σύγχρονη εκπαίδευση*, 66, 31-39.
- Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (1990). *Ο προσανατολισμός της Ελληνίδας στη μέση τεχνική εκπαίδευση, όπως διαμορφώνεται από τον κοινωνικό και επαγγελματικό ρόλο της γυναίκας*. Διδακτορική διατριβή.
- Φρόση, Λ., Κουϊμτζή, Ε., & Παπαδήμου, Χ. (2001). *Ο παράγοντας φύλο και η σχολική πραγματικότητα στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Μελέτη Επισκόπησης. Θεσσαλονίκη, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 2
Δημογραφικά στοιχεία των ερωτηθέντων εκπαιδευτικών

Χαρακτηριστικά	Απόλυτες συχνότητες και ποσοστά
<i>Ηλικία</i>	
25 έως 35	4 (9,3%)
36 έως 45	27 (62,8%)
46 έως 55	12 (27,9%)
<i>Σχέση εργασίας</i>	
Μόνιμοι	42 (97,7%)
Αναπληρωτές	1 (2,3%)
<i>Ειδικότητα</i>	
Δάσκαλοι	36 (83,7%)
Νηπιαγωγοί	5 (11,6%)
Γυμναστές	1 (2,3%)
Αγγλικών	1 (2,3%)
<i>Χρόνια υπηρεσίας</i>	
1 έως 5	1 (2,3%)
6 έως 10	12 (27,9%)
11 έως 15	6 (14,3%)
16 έως 20	6 (14,3%)
21 έως 25	17 (39,5%)
26 και πάνω	1 (2,3%)
<i>Μεταπτυχιακό</i>	8 (18,6%)
<i>Χωρίς σεμινάρια</i>	34 (79,1%)

Πίνακας 3
Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις και επικρατούσες τιμές των απαντήσεων των εκπαιδευτικών για τις έμφυλες διακρίσεις των μαθητών

Ερωτήσεις	M.O.	T. A.	E.T.
E1: Σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως τα αγόρια μαθητές είναι πιο ζωνρά και επιθετικά από ότι είναι τα κορίτσια μαθήτριες;	2,86	0,743	3
E5 : Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι τα αγόρια χαρακτηρίζονται από ομορφιά, περιποίηση, καθαριότητα, νοικοκυροσύνη, ευγένεια, συναισθηματικότητα;	3,14	0,861	3
E6: Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι τα κορίτσια χαρακτηρίζονται από δυναμισμό, δράση, ενέργεια, ανάληψη πρωτοβουλιών, ηγετικές τάσεις;	3,19	0,880	3
E9 Σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως τα αγόρια «τα πάνε πολύ καλά» στα πρακτικά μαθήματα (κατασκευές, μαθηματικά, φυσική κ.λπ.);	2,65	1,021	3
E10 Σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως τα κορίτσια «τα πάνε πολύ καλά» στα θεωρητικά μαθήματα (γλώσσα, ιστορία, θρησκευτικά κ.λπ.);	2,77	1,065	3

Πίνακας 3Α

Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις και επικρατούσες τιμές στις απαντήσεις των εκπαιδευτικών, σε σχέση με το φύλο τους, για τις έμφυλες διακρίσεις των μαθητών

Ερωτήσεις		M.O.	T.A.	E.T.
E2 Αναφορικά με τις εμπειρίες σας, σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι ξεχωρίσατε (σε σειρά κατάταξης, απόδοσης σχολίων σε εργασίες, σε τιμωρίες, επαίνους, βαθμολογίες, ονομαστικές καταστάσεις, οργάνωσης της τάξης, ομάδες εργασίας, παιχνιδιού κ.λπ.) τους μαθητές σας ανάλογα με το φύλο τους;	Άνδρες	1,76	0,664	2
	Γυναίκες	1,77	0,710	2
E3 Σε ποιο βαθμό διαχωρίσατε τους μαθητές κατά φύλο στη γραμμή της προσευχής, στη γυμναστική, στην είσοδο-έξοδο από την τάξη, στο θρανίο, στην εξέταση των μαθημάτων, στις απαντήσεις των ερωτήσεων και αλλού;	Άνδρες	1,65	0,862	1
	Γυναίκες	1,58	0,758	1
E4 Σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως οι μαθητές πρέπει να υπόκεινται σε περιορισμούς λόγω του φύλου τους;	Άνδρες	1,24	0,562	1
	Γυναίκες	1,35	0,689	1
E7 Σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως τα αγόρια δημιουργούν περισσότερα προβλήματα από τα κορίτσια κατά την άσκηση του εκπαιδευτικού σας έργου;	Άνδρες	2,71	0,985	2
	Γυναίκες	1,88	0,766	2
E8 Σε ποιο βαθμό διατυπώσατε αξιολογικές κρίσεις για τους μαθητές με βάση το φύλο τους π.χ. «Τα αγόρια ήταν περισσότερο άταχτα σήμερα», «τα κορίτσια ήταν πιο μελετημένα», «τα αγόρια έλυσαν περισσότερες ασκήσεις από τα κορίτσια»;	Άνδρες	2,00	1,000	1
	Γυναίκες	1,73	0,827	1
E11 Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι τα μαθήματα στο σχολείο πρέπει να διαχωρίζονται ανάλογα με το φύλο σε «ανδρικά» και «γυναικεία»;	Άνδρες	1,24	0,664	1
	Γυναίκες	1,15	0,613	1
E12 Πιστεύετε πως η ανάθεση οποιασδήποτε δραστηριότητας (μεταφορά θρανίων, καθάρισμα της τάξης, πότισμα λουλουδιών κ.λπ.) στους μαθητές, πρέπει να διαφοροποιείται ανάλογα με το φύλο τους;	Άνδρες	1,94	0,748	1
	Γυναίκες	1,54	0,761	1
E14 Σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως υπάρχουν δραστηριότητες, εργασίες, ικανότητες, δεξιότητες κ.λπ. που ταιριάζουν μόνο και μόνο στο ένα ή στο άλλο φύλο;	Άνδρες	2,35	0,996	2
	Γυναίκες	1,35	0,629	1

Πίνακας 3Β

Συχνότητες και ποσοστά των διαβαθμισμένων απαντήσεων των εκπαιδευτικών για τις έμφυλες διακρίσεις των μαθητών στο σχολείο

E13 Σε περιπτώσεις διένεξης μαθητών σας διαφορετικού φύλου δώσατε περισσότερο δίκαιο στο:

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Κορίτσι	1	2,3	2,3	2,3
Σ' αυτόν που έχει δίκιο	40	93,0	93,0	95,3
Σε κανένα	2	4,7	4,7	100,0

E13 Σε περιπτώσεις διένεξης μαθητών σας διαφορετικού φύλου δώσατε περισσότερο δίκαιο στο:

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Κορίτσι	1	2,3	2,3	2,3
Σ' αυτόν που έχει δίκιο	40	93,0	93,0	95,3
Σε κανένα	2	4,7	4,7	100,0
Total	43	100,0	100,0	

Πίνακας 4

Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις και επικρατούσες τιμές των απαντήσεων των εκπαιδευτικών για τις έμφυλες διακρίσεις των εκπαιδευτικών στο σχολείο

Ερωτήσεις	M.O.	T. A.	E.T.
E15 Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι οι γυναίκες εκπαιδευτικοί είναι περισσότερο ευαίσθητοποιημένες από τους άνδρες εκπαιδευτικούς σε ζητήματα αντιμετώπισης μαθητών που παρουσιάζουν αναπηρίες ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες;	1,84	1,090	1
E16 Σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως υπάρχουν δουλειές στο σχολείο (βιβλιοθήκη, τήρηση πρακτικών, αρχείου, γραμματειακή υποστήριξη, φωτοτυπίες, επιμέλεια κήπου, κ.λπ.) που πρέπει να γίνονται αποκλειστικά από τη γυναίκα εκπαιδευτικό;	1,37	0,691	1
E17 Σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως υπάρχουν δουλειές στη σχολική μονάδα (βιβλιοθήκη, τήρηση πρακτικών, αρχείο, γραμματειακή υποστήριξη, φωτοτυπίες, επιμέλεια κήπου, κ.λπ.) που πρέπει να γίνονται αποκλειστικά από τον άνδρα εκπαιδευτικό;	1,49	0,768	1
E18 Σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως για να καταστεί ένα σχολείο αποτελεσματικό πρέπει να έχει άνδρα διευθυντή;	1,84	1,233	1
E19 Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι σε μερικά μαθήματα η γυναίκα εκπαιδευτικός είναι περισσότερο αποδοτική και αποτελεσματική από τον άνδρα εκπαιδευτικό;	1,67	1,107	1

Πίνακας 4Α

Συχνότητες και ποσοστά των διαβαθμισμένων απαντήσεων των εκπαιδευτικών, ανάλογα με το φύλο τους, για τις έμφυλες διακρίσεις των εκπαιδευτικών στο σχολείο
Ε20 Σε ποια μαθήματα πιστεύετε ότι η γυναίκα εκπαιδευτικός είναι περισσότερο αποδοτική και αποτελεσματική από τον άνδρα εκπαιδευτικό;

ΦΥΛΟ	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Ανδρες	Valid Κανένα	10	58,8	58,8
	Το ίδιο	1	5,9	64,7
	Θεωρητικά	1	5,9	70,6
	Καλών τεχνών	5	29,4	100,0
	Total	17	100,0	100,0
Γυναίκες	Valid Κανένα	20	76,9	76,9
	Το ίδιο	2	7,7	84,6
	Καλών τεχνών	4	15,4	100,0
	Total	26	100,0	100,0

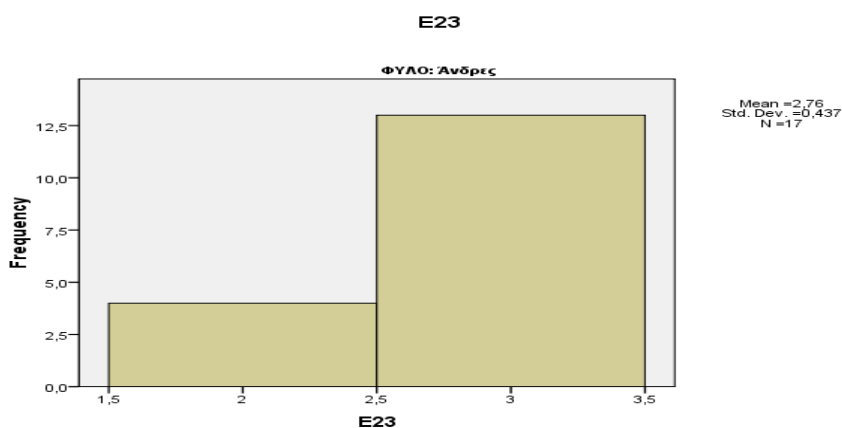
Πίνακας 4Β

Συχνότητες και ποσοστά των διαβαθμισμένων απαντήσεων των εκπαιδευτικών για τις έμφυλες διακρίσεις των εκπαιδευτικών στο σχολείο
Ε23 Τις μικρές τάξεις στο σχολείο πιστεύετε ότι πρέπει να τις αναλαμβάνουν:

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Οι δάσκαλοι	1	2,3	2,3	2,3
Οι δασκάλες	7	16,3	16,3	18,6
Το ίδιο	35	81,4	81,4	100,0
Total	43	100,0	100,0	

Διάγραμμα 2

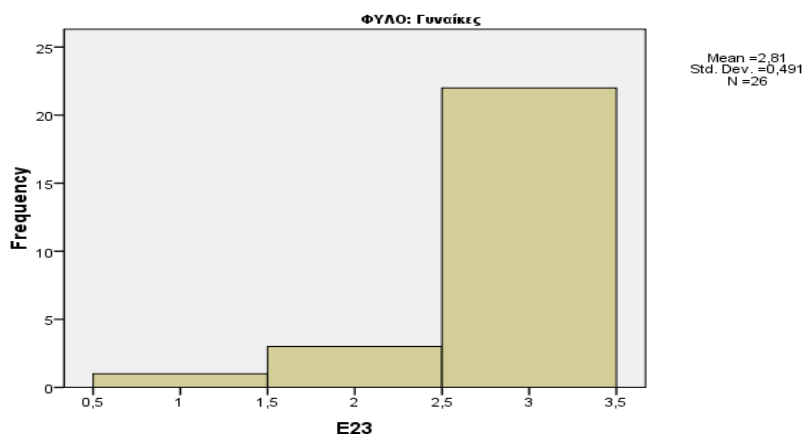
Συχνότητες και μέσοι όροι των διαβαθμισμένων απαντήσεων των εκπαιδευτικών, ανάλογα με το φύλο τους, για τις έμφυλες διακρίσεις των εκπαιδευτικών στο σχολείο
Ε23 Τις μικρές τάξεις στο σχολείο πιστεύετε ότι πρέπει να τις αναλαμβάνουν:

Διάγραμμα 3

Συχνότητες και μέσοι όροι των διαβαθμισμένων απαντήσεων των εκπαιδευτικών, ανάλογα με το φύλο τους, για τις έμφυλες διακρίσεις των εκπαιδευτικών στο σχολείο
E23 Τις μικρές τάξεις στο σχολείο πιστεύετε ότι πρέπει να τις αναλαμβάνουν:

E23

Πίνακας 5A

Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις των στερεότυπων - απόψεων των εκπαιδευτικών, σε σχέση με το φύλο τους, ως προς την απόδοση έμφυλων χαρακτηριστικών στους εκπαιδευτικούς

E21 Ποια από τα παρακάτω και σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι χαρακτηρίζουν μια δασκάλα στο εκπαιδευτικό της έργο;

ΦΥΛΟ		Ευαισθησία	Αυστηρότητα	Φλυαρία	Πειθαρχία	Υποχωρητικότητα	Υπομονετικότητα
Ανδρες	Mean	3,65	2,29	2,71	2,65	2,82	3,65
	N	17	17	17	17	17	17
	Std. Dev.	,786	,686	1,213	1,115	1,131	,786
Γυναίκες	Mean	3,85	2,65	2,58	2,85	2,85	3,85
	N	26	26	26	26	26	26
	Std. Dev.	,967	,797	1,065	,834	,784	,834
Total	Mean	3,77	2,51	2,63	2,77	2,84	3,77
	N	43	43	43	43	43	43
	Std. Dev.	,895	,768	1,113	,947	,924	,812

E21 Ποια από τα παρακάτω και σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι χαρακτηρίζουν μια δασκάλα στο εκπαιδευτικό της έργο;

ΦΥΛΟ		Επιβλητικότητα	Αυταρχικότητα	Αποφασιστικότητα	Τρυφερότητα	Φροντίδα	Φιλαρέσκεια
Ανδρες	Mean	2,71	2,00	3,24	3,82	3,76	3,00
	N	17	17	17	17	17	17
	S.D.	,985	,935	,903	,809	1,033	1,225
Γυναίκες	Mean	2,58	2,27	3,31	4,00	3,88	2,73
	N	26	26	26	26	26	26
	S.D.	,809	,919	,788	,748	,864	1,218
Total	Mean	2,63	2,16	3,28	3,93	3,84	2,84

E21 Ποια από τα παρακάτω και σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι χαρακτηρίζουν μια δασκάλα στο εκπαιδευτικό της έργο;

ΦΥΛΟ	Επιβλητικότητα	Αυταρχικότητα	Αποφασιστικότητα	Τρυφερότητα	Φροντίδα	Φιλαρέσκεια
N	43	43	43	43	43	43
S.D.	,874	,924	,826	,768	,924	1,214

Πίνακας 5B

Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις των απαντήσεων των εκπαιδευτικών, σε σχέση με το φύλο τους, ως προς την απόδοση έμφυλων χαρακτηριστικών στους εκπαιδευτικούς

E22 Ποια από τα παρακάτω και σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι χαρακτηρίζουν έναν δάσκαλο στο εκπαιδευτικό του έργο;

ΦΥΛΟ	Ευαισθησία	Αυστηρότητα	Φλυαρία	Πειθαρχία	Υποχωρητικότητα	Υπομονετικότητα	Επιβλητικότητα
Ανδρες Mean	3,06	3,29	1,76	3,41	2,53	2,94	3,65
N	17	17	17	17	17	17	17
S.D.	,899	1,047	,664	1,004	1,007	1,029	,862
Γυναίκες Mean	3,19	3,12	1,85	3,58	2,46	3,08	3,54
N	26	26	26	26	26	26	26
S.D.	,895	,993	,464	,945	,706	,744	,811
Total Mean	3,14	3,19	1,81	3,51	2,49	3,02	3,58
N	43	43	43	43	43	43	43
S.D.	,889	1,006	,546	,960	,827	,859	,823

E22 Ποια από τα παρακάτω και σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι χαρακτηρίζουν έναν δάσκαλο στο εκπαιδευτικό του έργο;

ΦΥΛΟ	Αυταρχικότητα	Αποφασιστικότητα	Τρυφερότητα	Φροντίδα	Φιλαρέσκεια
Ανδρες Mean	2,94	3,82	2,59	2,59	3,00
N	17	17	17	17	17
Std. Deviation	1,197	,728	1,004	1,004	1,225
Γυναίκες Mean	2,81	3,46	2,81	3,00	2,73
N	26	26	26	26	26
Std. Deviation	1,021	,706	,801	,894	1,218
Total Mean	2,86	3,60	2,72	2,84	2,84
N	43	43	43	43	43
Std. Deviation	1,082	,728	,882	,949	1,214

Πίνακας 6

Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις και επικρατούσες τιμές των απαντήσεων των εκπαιδευτικών για την ευαισθητοποίησή τους αναφορικά με την ισότητα των δύο φύλων

Ερωτήσεις	M.O.	T. A.	E.T.
E24 Σε ποιο βαθμό έχετε αντιληφθεί την ύπαρξη διακρίσεων εις βάρος του ενός ή του άλλου φύλου στις σχολικές μονάδες που υπηρετήσατε ή υπηρετείτε;	2,19	1,029	2
E25 Σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως τα στερεότυπα για το ρόλο των δύο φύλων διαπερνούν τις εκπαιδευτικές πρακτικές;	2,53	0,855	3
E26 Σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως ο ρόλος των δύο φύλων αναπαράγεται μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα;	2,77	0,947	3
E28 Σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως εφαρμόζονται οι αρχές ισότητας των δύο φύλων κατά την εκπαιδευτική διαδικασία;	3,19	0,794	3
E29 Σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως οι εκπαιδευτικοί προσπαθούν ώστε να ξεπεράσουν κάποια στερεότυπα για το ρόλο των δύο φύλων;	3,37	0,787	3

Πίνακας 7

Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις και επικρατούσες τιμές των απαντήσεων των εκπαιδευτικών για τις επιμορφωτικές ανάγκες των εκπαιδευτικών σε θέματα δικαιωμάτων των δύο φύλων

Ερωτήσεις	M.O.	T. A.	E.T.
E30 Σας ενδιαφέρουν ζητήματα που προσεγγίζουν δικαιώματα των δύο φύλων;	3,93	0,884	4
E31 Σε ποιο βαθμό επιθυμείτε να ενημερωθείτε για την αντιμετώπιση της διάκρισης των δύο φύλων;	3,77	0,947	4

Πίνακας 8
Συχνότητες, μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις όλων των απόψεων- στερεότυπων
των εκπαιδευτικών σε σχέση με το φύλο τους

ΦΥΛΟ	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	
E1	Ανδρες Γυναίκες	17 26	2,94 2,81	,556 ,849	,135 ,167
E2	Ανδρες Γυναίκες	17 26	1,76 1,77	,664 ,710	,161 ,139
E3	Ανδρες Γυναίκες	17 26	1,65 1,58	,862 ,758	,209 ,149
E4	Ανδρες Γυναίκες	17 26	1,24 1,35	,562 ,689	,136 ,135
E5	Ανδρες Γυναίκες	17 26	2,76 3,38	,752 ,852	,182 ,167
E6	Ανδρες Γυναίκες	17 26	3,00 3,31	,500 1,050	,121 ,206
E7	Ανδρες Γυναίκες	17 26	2,71 1,88	,985 ,766	,239 ,150
E8	Ανδρες Γυναίκες	17 26	2,00 1,73	1,000 ,827	,243 ,162
E9	Ανδρες Γυναίκες	17 26	2,82 2,54	,951 1,067	,231 ,209
E10	Ανδρες Γυναίκες	17 26	3,06 2,58	1,029 1,065	,250 ,209
E11	Ανδρες Γυναίκες	17 26	1,24 1,15	,664 ,613	,161 ,120
E12	Ανδρες Γυναίκες	17 26	1,94 1,54	,748 ,761	,181 ,149
E14	Ανδρες Γυναίκες	17 26	2,35 1,35	,996 ,629	,242 ,123
E15	Ανδρες Γυναίκες	17 26	1,88 1,81	1,166 1,059	,283 ,208
E16	Ανδρες Γυναίκες	17 26	1,53 1,27	,800 ,604	,194 ,118
E17	Ανδρες Γυναίκες	17 26	1,76 1,31	,903 ,618	,219 ,121
E18	Ανδρες Γυναίκες	17 26	2,29 1,54	1,359 1,067	,329 ,209
E19	Ανδρες Γυναίκες	17 26	1,82 1,58	1,131 1,102	,274 ,216
E13	Ανδρες	17	3,06	,243	,059

	ΦΥΛΟ	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
	Γυναίκες	26	3,00	,283	,055
E20	Ανδρες	17	2,35	1,835	,445
	Γυναίκες	26	1,69	1,463	,287
E23	Ανδρες	17	2,76	,437	,106
	Γυναίκες	26	2,81	,491	,096
E24	Ανδρες	17	2,06	1,088	,264
	Γυναίκες	26	2,27	1,002	,197
E25	Ανδρες	17	2,53	1,007	,244
	Γυναίκες	26	2,54	,761	,149
E26	Ανδρες	17	2,94	1,249	,303
	Γυναίκες	26	2,65	,689	,135
E27	Ανδρες	17	2,76	,970	,235
	Γυναίκες	26	2,38	,983	,193
E28	Ανδρες	17	3,29	,686	,166
	Γυναίκες	26	3,12	,864	,169
E29	Ανδρες	17	3,29	,849	,206
	Γυναίκες	26	3,42	,758	,149
E30	Ανδρες	17	3,88	,857	,208
	Γυναίκες	26	3,96	,916	,180
E31	Ανδρες	17	3,53	1,007	,244
	Γυναίκες	26	3,92	,891	,175

